

УДК 378:371.59

Губіна Алла Михайлівна

кандидат психологічних наук, викладач,

доцент кафедри іноземних мов

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

hubinaalla@ukr.net

УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ

Анотація. У статті розглядається поняття університетської автономії, його трактування у європейській системі освіти та в Україні в різні періоди існування університетів. Розкрито особливості впливу студентства на їхнє навчальне середовище в європейських університетах. Проаналізовано розуміння студентами Луцького НТУ ідеї університетської автономії й участі студентської молоді у діяльності автономного вишу. Окреслено можливі перспективи щодо вдосконалення організації діяльності вищого навчального закладу завдяки залученості студентів до функціонування університету через студентське самоврядування.

Ключові слова: університетська автономія; студентське самоврядування; участь студентів.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні відбуваються колосальні зміни у житті суспільства і в освіті вищої школи зокрема. Підготовка конкурентоспроможного на світовому ринку праці фахівця вимагає оновленого підходу університетів до таких змін. Університетам потрібна більша самостійність та більша спрямованість на потреби громади, що можливо завдяки запровадженню університетської автономії, оскільки автономна структура зацікавлена у максимальній ефективності, ставить довгострокові цілі, реалізовує стратегію розвитку, відповідаючи на запити суспільства. Продемонструвавши прагнення впродовж Революції гідності (2013-2014) до оновлення, молодь, студентство повинні стати активними учасниками організації діяльності ВНЗ в умовах університетської автономії завдяки студентському самоврядуванню.

Аналіз основних досліджень. Питання університетської автономії, академічних свобод розглядалися багатьма вітчизняними науковцями (В. Брюховецький, Я. Ганіткевич, Г. Касьянов, С. Квіт, К. Максим та ін.) однак з огляду на дискусії, що виникають навколо імплементації Закону України «Про вищу

освіту» (2014) щодо університетської автономії та самоврядності як її форми, виникає необхідність більшого роз'яснення цього явища.

Мета статті: розглянути поняття університетської автономії та проаналізувати відношення студентства до ідеї автономії ВНЗ та організації діяльності автономного університету в Україні.

Однією з базових складових європейської системи освіти є автономія університетів, завдяки якій уся система впродовж значного часу залишається життєздатною. Проте термін «університетська автономія» майже не вживається у фаховій літературі стосовно західних вищих навчальних закладів. Цим терміном послуговуються для порівняння досвіду західних держав і тих країн, які висловлюють бажання мати сучасні університети. Вважається, що не існує іншого способу організації університетського життя, окрім автономії. В Європі проблема університетської автономії розглядається переважно у контексті історичних традицій. У США більше ведеться мова про академічні свободи [6].

Разом з тим у науковій літературі вказується на те, що поняття академічної свободи та автономії пов'язані між собою, але не є тотожними. «Академічні свободи» – це універсальний концепт необхідний університетам будь якої форми власності у будь-якій частині світу. Автономія, на противагу, є відносною величиною і може повноправно відрізнятися за своїм змістом в залежності від простору й часу та поділяється на академічну незалежність (*substantive autonomy*) та адміністративну незалежність (*procedural autonomy*) [9].

Таке ж трактування понять задекларовано у документі *Magna Charta*, прийнятому у 1988 р. ректорами європейських університетів у Болоньї, де свобода у дослідженнях та викладанні розглядається як фундаментальний принцип університетського життя, а уряди та університети, кожний в міру своїх можливостей, повинні забезпечити повагу до цієї фундаментальної вимоги. При цьому розуміння поняття автономії, її широти, способів діяльності в умовах автономії є різним залежно від країни, історичних передумов, традицій і культури в самих університетах, форм власності, загальної ситуації в країні [2].

У Лімській декларації «Про академічну свободу і автономію вищих шкіл», затвердженій Міжнародними загальними зборами Всесвітньої Університетської Служби 10 вересня 1988 р., вказується, що академічна свобода – це свобода членів академічної спільноти, кожного особисто або колективу, у пошуку, розвитку і поширенні знань шляхом науково-дослідної роботи, обговорення, документування, пред'явлення, творіння, навчання, викладання, написання. Згідно цієї декларації автономія передбачає незалежність установ вищої освіти від держави або іншого джерела. Автономія повинна відображатися у питаннях управління і визначення наряду дій у сфері освіти, науково-дослідної роботи, розподілу ресурсів та інших відповідних видів діяльності [11].

Хартія Університетів України «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» (2009 р.) під університетською автономією має на увазі форму встановлення та повсякчасного досягнення академічних свобод, що визначається як необхідна ступінь незалежності університету: у правоздатності вирішувати завдання розвитку особистості, суспільства; від зовнішнього втручання (від держави та інших суспільних сил) приймати рішення стосовно внутрішньої організації та управління, розподілу фінансових ресурсів та генерування доходів, адміністрування і встановлення власної лінії поведінки (місії) у сфері освіти, науково-дослідної роботи, викладання й інших пов'язаних із цим видах діяльності [8].

Для усіх європейських університетів університетська автономія вже стала академічною традицією, за якої університети беруть на себе відповідальність за якість навчання й наукових досліджень. Стартова позиція України щодо університетської автономії та самоврядності формується на сьогодні чи не на повній їхній відсутності. Вважається, що українські виші не мають досвіду автономії, а натомість зазнають величезних перешкод у власній психології стосовно цього питання. Проте аналіз літературних джерел вказує, що у XIX – поч. XX століть на українських землях діяли університети, які довгий час користувалися університетською автономією: Львівський, Чернівецький, Харківський, Київський, Одеський [3]. Чи не найбільший ступінь автономії у ті часи мав Львівський університет. Разом з тим, існування Ради студентських депутатів Харківського

університету, яка керувала всіма академічними та політичними справами студентів у межах рішень загальної сходки, та партії Академічного порядку Київського університету св. Володимира, котра була створена з метою розвитку академічного життя університету, вказують на ознаки самоврядності та автономії цих навчальних закладів [7, с. 12].

Однак з приходом радянської влади було зруйновано університетську систему, цілковито ліквідовано університетське самоврядування та автономію. На заміну існуючим університетам створювалися інститути, які повністю підпорядковувалися владним і адміністративним органам.

З того часу впродовж майже 70 років, навіть при наступному перейменовуванні вишів в університети, не можна стверджувати, що разом з цим й повернулися університетська автономія та самоврядування. Університети лише за своєю структурою – ректорат, факультети, кафедри – нагадували європейські університети, проте і далі знаходилися під прискіпливою опікою адміністративних органів [3]. Закони України «Закон УРСР про освіту» (1991) та «Про вищу освіту» (2002) подавали зміст автономії вищого навчального закладу, де дійсної автономії та самоврядності університетам практично не делегувалося. Окрім того, впродовж останнього десятиріччя в Україні спостерігалось збільшення обмежень самоврядування вищих шкіл та цілковите вирішення основних питань діяльності університету Міністерством освіти і науки.

Прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» (2014) розширює автономію вищих навчальних закладів в інституційному, фінансовому, економічному та академічному плані. У ст. 1 цього Закону автономія вищого навчального закладу трактується як самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом. У документі задекларовано, що університетська автономія сприятиме: реалізації курсу України на європейську інтеграцію, підвищенню якості підготовки фахівців, їхньої конкурентоспроможності

та відповідальності перед суспільством, підвищенню стандартів інтелектуальної творчості, реальному зв'язку академічної та університетської науки [5].

Досвід зарубіжних країн вказує, що саме студентство виступає лакмусовим папірцем для перевірки утвердження автономії університету. У європейських університетах участь студентів у діяльності навчального закладу доволі значна. Студенти впливають на своє навчальне середовище та активно діють в питаннях, які для них важливі, завдяки студентському самоврядуванню.

Найбільш показовим у цьому плані є студентське самоврядування в університетах Великої Британії, яке існує з 1880, коли з'явилися ради представників студентів, що репрезентують інтереси студентської молоді. На сьогодні відбувається активне представництво студентів Великої Британії на всіх рівнях ВНЗ. Студенти мають право вчитись за альтернативними програмами та брати участь у розробці навчальних планів. Представники Студентської спілки залучені до внутрішнього та зовнішнього оцінювання ВНЗ з подальшим поданням доповіді-звіту. Разом з тим, дякуючи саме Студентським спілкам в університетах Великої Британії чи не найкращі умови проживання та відпочинку для студентів [10].

У Швеції, де від 60-х років ХХ століття визначені студентські права, традиційно висока участь студентства у вирішенні проблем діяльності університету. Студенти представлені в усіх радах та робочих групах. Наприклад, студентам належать три місця в керівному органі університету, - стільки ж, скільки і викладачам, - а зазвичай така рада складається з 20-25 членів. Повноцінне студентське залучення стало можливим завдяки впливу Національної студентської спілки, права якої закріплено законодавчо.

Данські студенти теж мають значний вплив на функціонування університету, оскільки приблизно 20% членів ради – це студенти. Також вони займають половину місць в інститутських радах та комісіях різних рівнів.

Згідно фінського законодавства студентському самоврядуванню надано досить багато прав, аж до можливості впливати на політику країни. Представники Спілки студентів складають одну третю на всіх рівнях управління університетом. Сітка

органів студентського самоврядування Фінляндії пов'язана зі студентським об'єднанням на рівні Європейського Союзу.

У Норвегії студенти посідають одне із семи місць у раді Норвезької агенції із забезпечення якості освіти. Також студенти беруть участь в оцінці якості курсів, навчальних програм і безпосередньо ВНЗ Норвегії. Студентське представництво в різних вчених радах, у робочих групах складає не менше ніж 20 %. Програма контролю й оцінювання якості, яку провадять студенти, делегована їм і є частиною загальної системи забезпечення якості у країні [4].

Велике значення має те, що студентське самоврядування в Європі не залежить від адміністрації ВНЗ та від міністра освіти. Фінансову незалежність студентських спілок забезпечують студентські внески, дотації держави або ж деякі студентські спілки навіть заробляють, надаючи послуги.

На відміну від органів студентського самоврядування в університетах Європи студентські організації України не функціонували, а існували та й існують лише номінально, повністю підпорядковуючись адміністрації закладу. А їхня роль у лобіюванні студентських інтересів залишається мінімальною.

На сьогодні ситуація змінюється на краще, оскільки студентській молоді України, внаслідок імплементації нового Закону «Про вищу освіту», надається можливість все більшої залученості до вирішення цілої низки питань життєдіяльності університетів за їхньої участі. У Законі України «Про вищу освіту» (2014), студентське самоврядування розглядається як право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також участі в управлінні вищим навчальним закладом [5].

Варто зазначити, що українські студенти прагнуть вдосконалювати свої навички щодо студентського самоврядування та виходити у цьому питанні на вищий рівень – рівень студентського самоврядування у європейських ВНЗ. Завдяки своїй участі у трирічному міжнародному проекті «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти – TRUST», який працював у 2011-2013 роках, вони намагалися реалізувати власний потенціал, усвідомити, наскільки важливим є їхній голос в ухваленні найважливіших рішень,

зрозуміти, що саме вони є реальним суб'єктом (а не об'єктом) освітніх процесів та автономії вузу в цілому. Разом з тим в університетах України впродовж останнього часу проводяться дослідження з проблем університетської автономії та студентського самоврядування [1].

Аби мати цілісну картину розуміння студентами університетської автономії та участі студентів через самоврядні органи у функціонуванні університету, у жовтні-листопаді 2014 року на базі Луцького НТУ було проведено дослідження за участю 158 студентів I, II, V курсів різних факультетів у віці від 17 до 23 років. Ми скористалися опитувальником, розробленим українським соціологічним консорціумом з провадження університетської автономії [1], доповнивши його кількома питаннями. Для відкритості проведеного дослідження анкетування було анонімним.

У результаті аналізу отриманих даних виявлено, що зі змістом ідеї університетської автономії обізнано 49% студентів, однак 51% студентів в цілому згідно дослідження не знайомі з цим поняттям.

На запитання щодо позитивних змін в життєдіяльності університету завдяки реалізації ідеї університетської автономії 65% студентів дали ствердну відповідь, 24% студентів вагаються і лише 11% дають негативну відповідь, що засвідчує в цілому бажання студентства вишу доєднатися до удосконалення його діяльності.

Важливим є також те, як студенти ставляться до платної форми навчання для усіх студентів в умовах автономії ВНЗ, яка є одним із факторів фінансової незалежності вишу. Результати дослідження вказують, що 61% студентів Луцького НТУ не схвалює платної форми навчання в умовах автономії вузу; 15,82% вагаються у відповіді на це питання; проте 23% відповіли ствердно. Зрозуміло, що в умовах економічної нестабільності, студент не впевнений у можливості віднайти кошти на навчання, однак є привабливим і той результат, що вказує на наявність студентів, котрі вважають, що високий рівень освіти теж має свою ціну.

Згідно результатів нашого дослідження для студентів Луцького НТУ важливим є навчання за індивідуальними програмами (69%), вибір навчальних курсів на інших факультетах (65%), обмін студентами та викладачами з вищими навчальними

зкладами інших країн (85,7%), вивчення певних дисциплін в європейських університетах та їхнє перезарахування в Україні (82%), використання кредитно-модульної системи навчання та оцінювання (68%), створення програми підготовки магістрів та бакалаврів, сумісної з європейською програмою навчання (86%), участь студентів у складанні навчальних планів та програм (68,3%), збільшення питомої ваги предметів за вибором студентів (74%), систематичне оцінювання студентами якості викладання (80,4). Найважливішим студенти вважають створення програми підготовки магістрів та бакалаврів, сумісної з європейською програмою навчання (86%) та обмін студентами та викладачами з вищими навчальними закладами інших країн (85,7%), що вказує на щире бажання долучитися до європейської студентської спільноти.

Студенти університету задоволені практикою взаємодії та спілкування, що склалася між студентами та викладачами вишу (68%), між студентами та адміністрацією факультету (65%), між студентами та адміністрацією університету (65%), між студентами та органами студентського самоврядування (54,4%), між студентами університету в цілому (80,4%), що вказує на можливість налагодження конструктивної співпраці студентських та адміністративних органів університету в питаннях інституційного, фінансового, економічного та академічного плану. Відтак зростає роль студентського самоврядування, необхідність якого вбачають 81,5% студентів Луцького НТУ.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане зазначимо, що університетська автономія на часі і має сприяти досягненню стратегічної мети підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на світових ринках праці, введення країни в єдиний європейський освітньо-науковий простір задля забезпечення сталого розвитку суспільства. Студент автономного вишу – не заручник освітнього процесу, а його повноправний учасник, – готовий впливати на вдосконалення процесу освіти через студентське самоврядування. Уже сьогодні студенти позитивно налаштовані щодо змін в життєдіяльності університету завдяки реалізації ідеї університетської автономії та можуть долучитися до організації роботи ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автономія університетів: думка академічної спільноти. (Аналітичний звіт за результатами другого етапу соціологічного дослідження) – Харків, 2007 – 110 с.
2. Велика хартія університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/the-magna-charta-1/the-magna-charta>. – Заголовок з екрана.
3. Ганіткевич Я. Чи будуть в Україні європейська автономія та самоврядування університетів? / Я. Ганіткевич // Дух і літера. – Київ: 2008. – № 19. – С. 103 – 115.
4. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>. – Заголовок з екрана.
5. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Квіт С. Алгоритм університетського розвитку / С. Квіт // Дух і Літера. – Київ, 2008. – № 19 : Університетська автономія : спеціальний випуск. – С. 12–30.
7. Мокляк В. М. Студентське самоврядування в історії розвитку вищої школи України (XIX – початок XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.М. Мокляк. – Полтава, 2011. – 19 с.
8. Хартія університетів України: академічні свободи, університетська автономія та освіта : [створена на Міжнар. конф. «Ольвійський форум–2009» у Ялті 11–15 черв. 2009 р.] // Освіта України. – 2009. – 10 лип. – С. 5
9. Berdahl R. Thoughts about Academic Freedom, Autonomy and Accountability [Electronic resource] / Robert Berdahl. – Mode of access: <http://www.magna-charta.org/publications-and-documents/background-papers.-> Title from the screen.
10. Korchuganova E. Student Government at Oxbridge [Electronic resource] / E. Korchuganova. – Mode of access: www.erjournal.ru/pdf.html?n=1314681542.pdf. – Title from the screen.
11. The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.hrw.org/legacy/reports98/indonesia2/Borneote-13.htm>. – Title from the screen.

Рецензент

Ковальчук О.С. к. пед. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015

УЧАСТИЕ СТУДЕНТОВ В ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ В УСЛОВИЯХ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ АВТОНОМИИ

Губина Алла Михайловна

кандидат психологических наук, преподаватель

доцент кафедры иностранных языков

Луцкий национальный технический университет, г. Луцк

hubinaalla@ukr.net

Аннотация. В статье рассматривается понятие университетской автономии, его трактовка в европейской системе образования и в Украине в разные периоды существования университетов. Раскрыты особенности влияния студенчества на их учебную среду в европейских университетах. Проанализировано понимание

студентами Луцкого НТУ идеи университетской автономии и участия студенческой молодежи в деятельности автономного вуза. Определены возможные перспективы совершенствования жизнедеятельности вуза благодаря вовлеченности студентов к функционированию университета через студенческое самоуправление.

Ключевые слова: университетская автономия; студенческое самоуправление; участие студентов.

STUDENTS' PARTICIPATION IN MANAGING OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS WITHIN THE UNIVERSITY AUTONOMY

Alla M. Hubina

Ph.D., lecturer

Associate professor of Foreign Languages Department

Lutsk National Technical University, Lutsk

hubinaalla@ukr.net

Abstract. The article deals with the concept of university autonomy, its interpretation in European education system and in Ukraine at different periods of the universities' existence. The peculiarities of students' influence on their learning environment in European universities are shown. Lutsk NTU students' understanding of the idea of the university autonomy and participation of students in the life of an autonomous university are analyzed. Prospects of improving of university life through involvement of students in the operation of the university through students' self-government are determined.

Key words: university autonomy; students' self-government; students' participation.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Autonomy of the Universities: Opinion of the Academic Community (Analytical report on the second phase of sociological research). – Kharkiv, 2007 – 110 p. (in Ukrainian)
2. Magna Charta Universitatum [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/the-magna-charta-1/the-magna-charta>. – Nazva z ekranu. (in Ukrainian)
3. Hanitkevych Y. Will be there European Autonomy and University Self-Government in Ukraine? / Y. Hanitkevych // *Dukh i litera*. – Kyiv: 2008. - № 19. – P. 103–115. (in Ukrainian)
4. Quality Assurance in Higher Education: European Best Practices [Electronic resource]. – Mode of access: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennya-yakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini>. – Nazva z ekranu. (in Ukrainian)
5. The Law of Ukraine «On Higher Education», 2014 [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian)
6. Kvit S. University Development Algorithm / S. Kvit // *Dukh i litera*. – Kyiv, 2008. – № 19. – P. 12–30. (in Ukrainian)
7. Mokliak V.M. Student Self-Government in the History of Development of Higher Education in Ukraine / V.M. Mokliak. – Poltava, 2011. – 19 p. (in Ukrainian)
8. Ukraine Universities' Charter: Academic Freedom, University Autonomy and Education: develop. at the intern. confer. «Olviyskiy forum» in Yalta on 11-15 June 2009 // *Osvita Ukrainy*. – 2009. – 10 lyp. – P. 5. (in Ukrainian)

9. Berdahl R. Thoughts about Academic Freedom, Autonomy and Accountability [Electronic resource] / Robert Berdahl. – Mode of access: <http://www.magna-charta.org/publications-and-documents/background-papers.-> Title from the screen.
10. Korchuganova E. Student Government at Oxbridge [Electronic resource] / E. Korchuganova. – Mode of access: [www.erjournal.ru/pdf.html?n= 1314681542.pdf](http://www.erjournal.ru/pdf.html?n=1314681542.pdf). – Title from the screen.
11. The Lima Declaration on Academic Freedom and Autonomy of Institutions of Higher Education [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.hrw.org/legacy/reports98/indonesia2/Borneote-13.htm>. – Title from the screen.